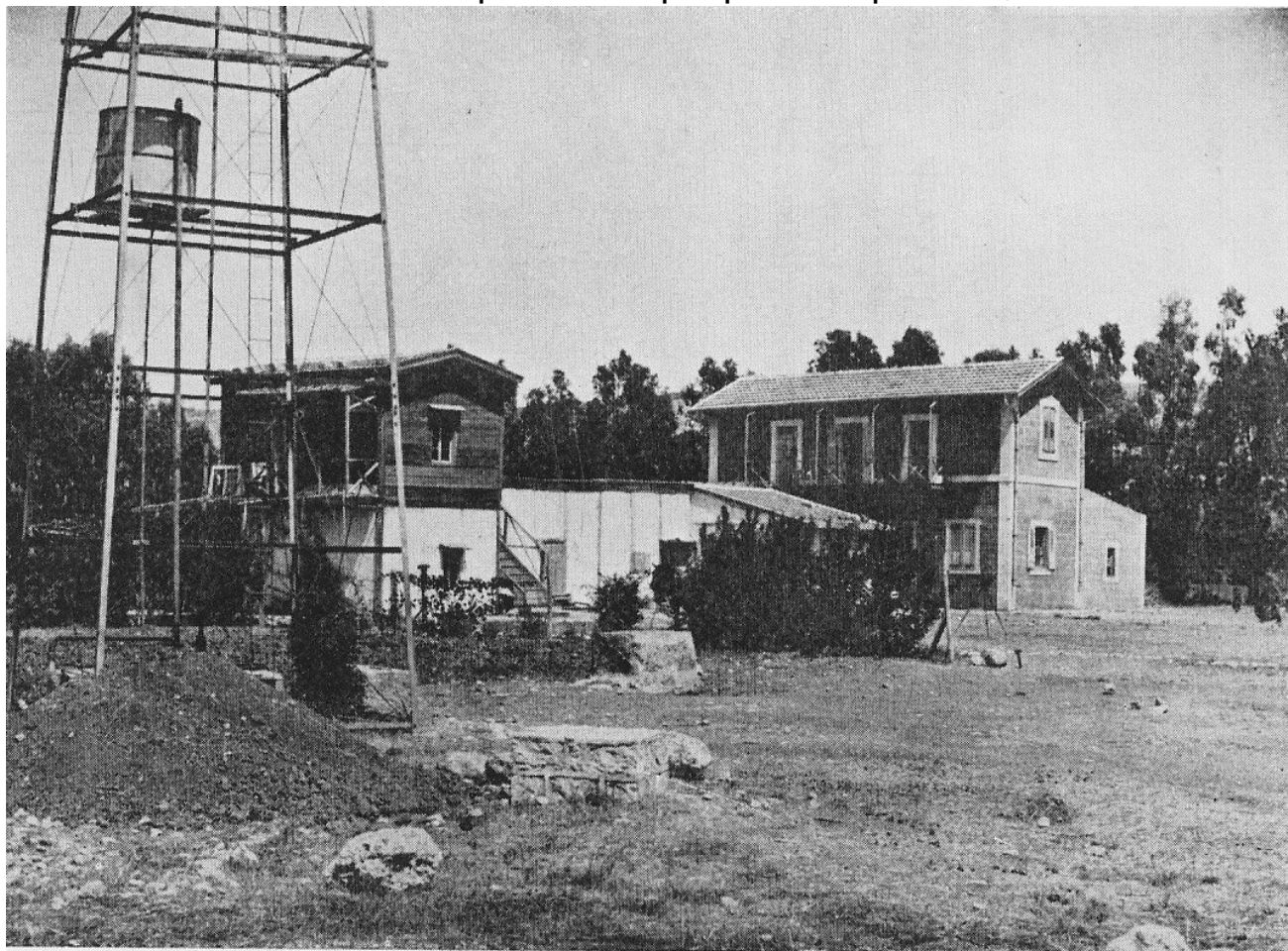

אהרן אהרנסון: חלוץ האקולוגיה היישומית בארץ ישראל

מאה שנים חלפו מאז מותו הטרגי והמסתורי של אהרן אהרנסון ב-15 במאי 1919 במטוס קטן שנעלם מעל תעלת למאנש בדרך מלונדון לצרפת. מאמרים וספרים נכתבו על האיש הדגול ועל פעילותו כאגרונום חוקר וכמדינאי ציוני, בעיקר על גילוי אוכלוסיות חיות הבר בצפון הארץ, על ייסוד תחנה חקלאית ניסיונית בעתלית ועל הקמת מחתרת ניל"י. לעומת זאת, פחות נחשפו לציבור בקיאותו המעמיקה בדיעת הארץ, כישרונותיו כסוקר טבע רחב-מבט וחד-עין ותחילת עשייתו בארץ ישראל בתחומים שמקובל לשייכם כיום לאקולוגיה המעשית ואף לשמירת הטבע. דעה על עזבונו של אהרנסון מובאת כאן בהקשר לעידן שנקטעו בו חייו הסוערים, אך מזווית ראייה עכשווית של אקולוגיה יישומית.

האוצר מתחנת הניסיונות

המונח "מגוון ביולוגי", השגור כיום בתחום שמירת הטבע ומתייחס למגוון בעלי החיים והצמחים שמתקיימים באזור מסוים, לא היה בשימוש בימי אהרנסון, אך הוא היה הראשון ביישוב היהודי בארץ שפעל באופן מעשי ושיטתי בתחום זה על היבטיו הרבים, שמתחילים בתיעוד המדעי. בעשבייתו היו בשנת 1914 יותר מ-20,000 דגימות צמחים שנאספו בארץ ישראל, כולל מינים נדירים מאוד שלא תועדו בארץ קודם לכן. אוצר זה שרד בזכות משפחת אהרנסון שהצליחה להצילו בעת הרס "התחנה היהודית לניסיונות חקלאיים" בעתלית על-ידי השלטון העות'מאני אחרי שנחשפה מחתרת ניל"י. משנת 1980 עשביית אהרנסון נשמרת באוספים הלאומיים של מדינת ישראל, כאגף נפרד בעל ערך מדעי והיסטורי מיוחד. לא רק בתיעוד המגוון הבוטני עסק אהרנסון, גם הזואולוגיה לא הייתה זרה לו. למשל, היו בתחנה בעתלית אוסף עשיר מאוד של רכיכות מים מתוקים ואוסף חרקים שימושי בחקלאות. אמצעי איסוף המידע הנגיש ביותר כיום – הצילום, היה בתחילת המאה ה-20 עדיין בחיתוליו, אך אהרנסון רכש את המקצוע והשתמש בו לתיעוד באלפי תצלומים של נוף אתרים, עצים מיוחדים, פרטי צמחים, חקלאות מסורתית וכדומה. גם מונחים כגון "בנק הגנים" או "שימור situ-ex" (שימור של מין בסכנת הכחדה מחוץ לסביבת מחייתו הטבעית) עוד לא היו בשפת המדע השימושי לפני כמאה שנה, אך אהרנסון חיפש אז זנים מקומיים של גפן, זית, חרוב, תאנה וצמחי תרבות אחרים, כמו גם מינים נדירים של עצי בר ארץ-ישראליים, וניסה לשמור עליהם באוספים החיים בתחנת הניסיונות. בתחילת המאה שעברה הוא הדגיש את סכנת האובדן של הזנים המקומיים בעקבות ההאחדה הכללית שתלווה את מהלך הפיתוח הלאומי בארץ. הספר האדום של המינים המאוימים הראשון בעלם ראה אור יותר מארבעה עשורים לאחר מותו של אהרנסון, אולם המונח "מינים בסכנת הכחדה" מופיע בכותרת מאמרו כבר בשנת 1913, בעידן של שחר שמירת הטבע באירופה וצפון אמריקה, בתקופה שאף אחד אחר לא כתב על הנושא וכנראה גם לא חשב על כך בהקשר של ארץ ישראל, כולל הסיירים הזרים שביקרו בה. ראוי לציין שבד בבד עם עניין מניעת ההכחדה של

מינים זנים נדירים, פעל אהרנסון כמומחה גם בקצה השני של האקולוגיה היישומית - בהתמודדות עם התפרצות המינים המזיקים למשק ולבריאות התושבים, כולל מקרה קיצוני של נחילי ארבה, שממשיך להעסיק אקולוגים בארץ מדי כמה שנים עד ימינו



תחנת הניסיונות בעתלית. בעשבייתו של אהרנסון היו יותר מ-20,000 דגימות צמחים שנאספו בארץ ישראל, כולל מינים נדירים מאוד שלא תועדו בארץ קודם לכן

דאגה ליערות הארץ

אחד החיבורים החשובים של אהרן אהרנסון הוא דו"ח בנושא היערות שהוגש ב-23 באוקטובר 1913 לשלטונות העות'מאניים. המסמך המקצועי היה כתוב ברוח אהבת הטבע, אך גם מעיד על הכרה של המחבר עם מנהגי האוכלוסייה המקומית. אהרנסון דרש להגביל בחוק את השימוש בעצים להכנת פחם וסיד ולאסור על יצוא של פחמי עץ (שיוצאו בעיקר למצרים). כדי לעודד נטיעות הוא הציע לשחרר ממס כל בעל קרקע המגדר שטחי יער לשם שמירתם או נוטע עצים באדמות פנויות. אהרנסון גם הזהיר מפני השימוש הבלעדי ביעור בעצי מחט מחמת סכנת השריפות, והמליץ להקיף כל חלקה בפס עצים העמידים יותר בפני דליקות. הוא עמד על הצורך להקים מנגנון של "שומרי יער" ולעודד התארגנות אגודות ציבוריות של יידי יער. אלה רק חלק מהצעותיו לעצירת השמדת היערות בארץ ולשיקומם. כיוכל שנים אחרי הגשת המסמך המדובר צוין בהערכה רבה שקורא התזכיר של אהרנסון "אינו יכול שלא להתפעל משליטתו של אהרן".

המחבר במקצוע הייעור". מחקר הפלישות הביולוגיות גם הוא החל כ-40 שנה אחרי שאהרנסון הלך לעולמו, והמושג "מינים פולשים" עלה לכותרות של האקולוגיה היישומית רק בעשורים האחרונים. בתחום זה אהרנסון לא הקדים את זמנו בארץ. כאגרונום הוא עסק גם ביבוא של עצי סרק זרים, כמו שעשו גננים ויערנים רבים ומכובדים ברחבי העולם. גם כיום יש הממשיכים בפעולה המפוקפקת הזו, אך במדינות רבות כבר נדרשת לכך הערכת סיכונים קפדנית. אהרנסון כנראה היה הראשון שהצביע בעין חדה של אקולוג על התנאים הסביבתיים המקבילים של ארץ ישראל וקליפורניה, אך האינטואיציה המדהימה שלו לא הדליקה נורה אדומה כאשר הוא שתל בהתלהבות את דקל הווינגטוניה בארץ. כיום הווינגטוניה מנאות המדבר בקליפורניה היא עשב שוטה בתחום תחנת הניסיונות ההיסטורית בעתלית ובאתרים אחרים בארץ, ואף צמח פולש בשמורות הטבע. כותב שורות אלה, הנושא בליבו הערכה עמוקה לאהרנסון ולמפעליו, מרשה לעצמו להניח שלו הייתה לאיש הענק אפשרות לתקן את שגיאתו, הוא היה עושה זאת. החיים המבריקים של אהרן אהרנסון נקטעו. הוא היה בן 43 במותו, דרכו המקצועית והמדינית הייתה עוד לפניו. **מיכאל בלכר הוא אקולוג שמורת עין גדי ואזור ים המלח, רשות הטבע והגנים מבוסס על מאמר דעה שיתפרסם בגיליון הקרוב (יוני 2019) של "אקולוגיה וסביבה - כתב עת למדע ולמדיניות הסביבה"**